

۱۵۰
۹۴/۴۱

ربان فارسی در هند

به کوشش

دکتر شیخ اشتیاق احمد

دکتر نرگس جابری نسب

سرشناسه	شیخ‌اشتیاق احمد، ۱۹۷۱ - گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور	زبان فارسی در هند: مجموعه مقالاتی پیرامون گسترش زبان فارسی در هند/ به کوشش اشتیاق احمد، نرگس جابری‌نسب
مشخصات نشر	تهران: هزاره ققنوس، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	۲۰۲ ص:، ۵/۲۱×۱۲/۱۲ سم
شابک	۳۰۰۰۰۰ ریال 978-600-286-195-5
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۳۰۱ - ۲۰۲: همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر	مجموعه مقالاتی پیرامون گسترش زبان فارسی در هند.
موضوع	فارسی - هند - مقاله‌ها و خطابه‌ها
موضوع	Persian language -- India-- Addresses, essays, lectures
شناسه آژده	جابری‌نسب، نرگس، ۱۳۲۲ - گردآورنده
رده بندی کنگر	۹۲۶۸۰۳ / ۹هش ۱۳۹۶
رده بندی دیویی	۷۲۰۹۵۲/۰۹۱
شماره کتابشناسی لی	۲۷۲۲۶۷۰

زبان فارسی در هند

■ نویسنده: دکتر شیخ اشتیاق احمد، دکتر نرگس جابری‌نسب

■ ناشر: هزاره ققنوس

■ طرح روی جلد: آتیلیه هزاره

■ نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

■ چاپ و صحافی: سفیر اردهال

■ شمارگان: ۲۲۰ نسخه

■ قیمت: ۳۰۰.۰۰۰ ریال

■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۸۶-۱۹۵-۵

تهران: تهران خیابان انقلاب - خیابان رامسر - پلاک ۱ واحد ۵ تلفن ۸۴۱۷۸۳۲

© حق چاپ: ۱۳۹۶، انتشارات هزاره ققنوس www.nashrehezare.ir

تمامی حقوق برای مؤلف محفوظ است و هرگونه روگرفت به موجب قانون پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

- زبان فارسی در عصر گورکانیان هند ۱۱
 دکتر شیخ اشتیاق احمد، دکتر نرگس جابری نسب
- شیخ شرف‌الدین احمد یحیی منیری ۳۱
 دکتر محمد صف‌نصار
- سراج‌الدین علی خان آرزو ۹۹
 دکتر سید ارشد عظیم رضوی
- نواب صدیق حسن خان ۱۶۷
 دکتر جاوید اختر اتری
- منشی نولکشور ۲۰۵
 دکتر صفی عالم
- منشی هرگوپال تفتہ ۲۵۳
 دکتر غیاث الدین

به نام عشق

که هر چه هست از اوست

سپاس خدایی را که سخنوران در ستودن او بمانند و شمارگران شمردن نعمتهای او ندانند، و کوشندگان حق او گزارده بمانند، خدایی که پای اندیشه تیز گام در راه شناسایی او لنگ است، و سر فکرت ژرف رویه برپا، معرفتش بر سنگ صفت‌های او تعریف ناشدنی است و به وصف در نیامدنی، و در وقت ناگنجیدی، به زندان مخصوص نابودنی. به قدرتش خلایق را بیافرید، و به رحمتش بادها را بپراکند، و با که هر چه هست را در مهار کشید.^۱

از روزی که زبان فارسی وارد شبه قاره شد، پس از هزار سال می گذرد. مورخین این مدت را به چهار دوره تقسیم کرده اند. نخستین دوره به فتوحات سلطان محمود غزنوی اختصاص دارد، در آن هنگام زبان و فرهنگ غرب بر مناطق شمال و غرب شبه قاره دامن گسترده بود. دوره دوم، دوره غزنوی و عهد سلاطین را در بر می گیرد. در این دوره که با ورود سلطان محمود غزنوی آغاز می شود، ادب فارسی رواج می یابد. در این دوره شبه قاره به اسلام معروف شد و از لحاظ فرهنگی به عضوی از وحدت جهانی ملت مسلمان تبدیل شد. دوره سوم از ۱۵۲۶ تا ۱۸۵۷ میلادی یعنی دوره گورکانیان هند را در بر می گیرد. در این دوره مسلمانان شبه قاره با فرهنگ تازه ای آشنا شدند و اندیشه عمومی جامعه شکل گرفت. در سراسر این دوره ادب فارسی عنصر غالب و برانگیزنده زندگی فرهنگی بشمار می رفت. دوره چهارم از ۱۸۵۷ میلادی آغاز تا عصر حاضر را شامل می شود.

در این مجموعه کوشش نگارندگان بر آن بوده است که گسترش زبان و ادبیات فارسی را در هند مورد بررسی قرار دهند، پس تلاش شد با درخواست از برخی پژوهشگران جوان که در

حوزه مورد بحث مطالعاتی داشته و پژوهشهایی انجام داده اند، نتیجه مطالعات و پژوهشهای ایشان در قالب مقاله های علمی به نگارش درآمد. هدف از انجام این پژوهش، گشودن دریچه ای نو به پژوهشهای هند شناسی برای درک هرچه بیشتر سهم ادیبان و دانشمندان هندی در گسترش زبان و ادبیات فارسی در سرزمین شبه قاره است.

این مجموعه شامل شش مقاله است **مقاله اول زبان فارسی در عصر گورکانیان هند** دور گورکانیان هند شکوفاترین عصر زبان فارسی در تاریخ سرزمین هند می باشد. هر چند که زبان اصیل آنها ترکی بود ولی زبان فارسی زبان رسمی دربار بود. در این دوره سرزمین هند مرکز ادب و مجمع شعرای فارسی زبان گردید. تا روزی که سراسر هندوستان مستعمره انگلستان شد، زبان فارسی پیش از زبان دیگری در شبه قاره هند رایج بود. با رسمی شدن زبان انگلیسی و پیشرفت و رشد زبان فارسی تحت توجه حکومت های نیمه مستقلی چون حکمرانان بهوپال، نظام حیدرآباد و نوابان آصف آباد قرار گرفت و حضور خود را هرچند کم رنگ حفظ کرد.

مقاله دوم شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری

گسترش زبان فارسی در ایالات برادر وسط صوفیان انجام گرفت. نخستین جایی که تبلیغات اسلامی از آن آغاز شد، منیر، در ایست بهار بود. در گذشته صوفیان علاوه بر آموزش زبان فارسی، عربی، اردو، بومی و محلی، در مباحث دینی هم به آموزش می پرداختند یکی از این صوفیان که نقش اساسی در گسترش فرهنگ و تمدن اسلام و معنوی در هند داشت، شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری، عارف و نویسنده بزرگ قرن هفتم و هشتم هجری بود. این عارف بزرگ نه تنها مورد توجه دانشمندان بود بلکه مردم عامی هم ارادت خاص نسبت به این شخصیت بزرگ داشتند در این مقاله به زندگی و سهم شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری در پیشرفت و گسترش زبان و ادبیات فارسی در هند در سه بخش پرداخته شده است **بخش اول**؛ شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری، **بخش دوم**؛ آثار شرف الدین احمد یحیی منیری، **بخش سوم**؛ شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری و ادبیات فارسی.

مقاله سوم سراج الدین علی خان آرزو

سراج الدین علی خان آرزو، شاعر، تذکره نویس و فرهنگ نویس بزرگ قرن دوازدهم هجری قمری است. وی یکی از برجسته ترین ناقدان عرصه ادب فارسی در هند می باشد. در این مقاله به زندگی و سهم سراج الدین علی خان آرزو در پیشرفت و گسترش زبان و ادبیات فارسی در هند در سه بخش پرداخته شده است. **بخش اول**؛ سراج الدین علی خان آرزو، **بخش دوم**؛ تحول

فرهنگ نویسی فارسی در شبه قاره هند، بخش سوم؛ سراج الدین علی خان آرزو و فرهنگ نویسی فارسی در شبه قاره؛ در این بخش شخصیت خان آرزو به عنوان یک فرهنگ نویس برجسته معرفی شده است و آثار وی در عرصه فرهنگ و لغت بررسی و ارزیابی شده است.

مقاله چهارم نواب صدیق حسن خان

نواب صدیق حسن خان از شخصیت های یگانه قرن نوزدهم میلادی است. وی در زبانهای فارسی، اردو و عربی آثار بسیاری بر جای گذاشته است. در این مقاله به زندگی و سهم نواب صدیق حسن خان در پیشرفت و گسترش زبان و ادبیات فارسی در هند در سه بخش پرداخته شده است. **بخش اول:** نواب صدیق حسن خان، **بخش دوم:** آثار و افکار نواب صدیق حسن خان، **بخش سوم:** نواب صدیق حسن خان و ادبیات فارسی.

مقاله پنجم منشی نولکشور

در اوایل قرن نوزدهم میلادی چاپخانه هایی با رسم الخط فارسی در هند شروع به کار کردند و در اواسط قرن نوزدهم در هند نشر یافتند. یکی از این چاپخانه ها، چاپخانه نولکشور بود. دواوین و کلیات شاعران در هند برای اولین بار توسط منشی نولکشور در هند و در شهر لکهنو به چاپ رسید. منشی نولکشور از بیان و روزنامه نگاران برجسته در هند بود. در این مقاله به زندگی و سهم منشی نولکشور در پیشرفت و گسترش زبان و ادبیات فارسی در هند در سه بخش پرداخته شده است. **بخش اول:** تأثیر زبان فارسی بر میراث فرهنگی و ادبی اوده، **بخش دوم:** احوال و آثار منشی نولکشور، **بخش سوم:** خدمات منشی نولکشور به زبان و ادبیات فارسی.

مقاله ششم منشی هرگوپال تفته

وقتی زبان فارسی در عهد گورکانیان زبان رسمی هند شد، هندوان در آموختن زبان فارسی پیشرفت بسیاری کردند. از میان هندوها افرادی به ظهور آمدند که در ترجمه، تاریخ نویسی، شعر گوئی، موسیقی و در مصوری به اوج و کمال رسیدند. بیشتر شاعران قرن نوزدهم میلادی در هر دو زبان اردو و فارسی شعر می سرودند. یکی از این شاعران منشی هرگوپال تفته بود. وی از جمله هندوانی بود که در زمینه گسترش زبان فارسی سهم عمده ای داشت. در این مقاله به زندگی و سهم منشی هرگوپال تفته در پیشرفت و گسترش زبان و ادبیات فارسی در هند در سه بخش پرداخته شده است. **بخش اول:** اوضاع سیاسی و اجتماعی و ادبی هند در قرن نوزدهم میلادی. **بخش دوم:** سهم هندوان در زبان و ادبیات فارسی هند. **بخش سوم:** سهم

منشی هرگوپال تفته در ادبیات فارسی هند در دو قسمت، قسمت اول احوال و آثار منشی هرگوپال تفته، قسمت دوم سهم منشی هرگوپال تفته در ادبیات فارسی هند هر چند که این مجموعه نخستین کوششی نیست که به گسترش زبان و ادبیات فارسی در هند پرداخته است، اما مصداق سخن حافظ است «کز هر زبان که می‌شنوم نامکرر است»^۱ این امیدواری هست که این کوشش آخرین نیز نباشد و این اثر فتح بابی باشد برای تحقیقات بعدی. به هر حال این تلاش خالی از نقص نخواهد بود. شوق به شناخت گسترش زبان و ادبیات فارسی در هند توشه‌ای بود که نگارندگان را در این راه طولانی همراهی کرد. با این همه امید آن است که دشواری راهی که در پیش داشته است عذر خواه کاستیها و لغزشها باشد. در نهایت نویسندگان بر خود فرض میدانند از همه کسانی که در به انجام رسانیدن این اثر نقش اساسی داشتند پاسگزار شود. بخصوص از دقت نظر و همکاری کارمندان پرتلاش و دقیق نشر هزاره ققنوس و مسئولان این مجموعه تقدیر می‌شود. توفیق و ماندگاری همه عزیزان را از خداوند متعال خواهانیم.

«والحمد لله اولاً و آخراً»

شیخ اشتیاق احمد - نوگس جابری نسب

^۱ یک قصه بیش نیست غم عشق وین عجب / کز هر زبان که می‌شنوم نامکرر است (حافظ ۱۳۷۱):